

## İDARE HUKUKUNDA YORUM VE İDARİ UYUŞMAZLIKLARIN ÇÖZÜMÜNDE VE YORUMLANMASINDA HUKUK DEVLETİ İLKESİNİN YERİ VE ÖNEMİ

### INTERPRETATION IN ADMINISTRATIVE LAW AND THE IMPORTANCE AND PLACE OF THE RULE OF LAW IN SOLVING AND INTERPRETATION OF ADMINISTRATIVE DISPUTES

*Merve Burcu GİŞİ\**

**ÖZET:** Hukuk devletinin, genel anlamıyla, devletin hukuk yoluyla yönetimi olduğu söylenebilir. Bu nedenle de bu ilkenin gerçekleştirilebilmesi için kamu hukuku yargıcının üzerine düşen rol önemlidir. Toplumsal hayatın hızla değişen koşullarına, yasamanın her an veya sürekli olarak yanıt verebilmesi mümkün bulunmamaktadır. Bu nedenle zaman içerisinde ve uygulamada, hukuk kurallarının tekrar yorumlanmasına ihtiyaç duyulabilmektedir. Bu yüzden de idare ile birey arasında denge kuracak olan yargının, adalet idealini gerçekleştirebilmek için, hukuk kurallarını, anayasal değer taşıyan hukuk devleti ilkesi ışığında yorumlaması gerekmektedir. Diğer bir ifadeyle idari uyuşmazlıkların çözümünde idare yargıcı, hukuk devleti düşüncesini kararlarına yansıtma suretiyle adalete yönelmek zorundadır. Bunu yaparken de idari yargıç, bir takım yöntem, teknik veya unsurlara başvurmalı ve kuvvetler ayrılığı sınırını aşmadan karar vermelidir.

**Anahtar sözcükler:** Hukuk Devleti, Adalet, Yorum Yöntemleri, Yorum Teknikleri, İdare Hukuku

**ABSTRACT:** The rule of law, in general terms, can be said to be the management of the state by the law. Therefore, the role of the judge in public law is important for the realization of this principle. It is not possible for the legislature to respond continuously or at any time to the rapidly changing conditions of social life. Therefore, over time and in practice, it may be required to interpret law and regulations over again. For this reason, the judiciary, which would establish a balance between the administration and the individual, must interpret law and regulations in the light of the rule of law which is of constitutional value in order to achieve the ideal of justice. In other words, while solving administrative disputes, the administrative judge must turn to justice by reflecting the idea of the rule of law in decisions. For doing this, the administrative judge should decide by referring to certain methods, techniques or elements and without exceeding the limit of separation of powers.

**Keywords:** The Rule of Law, Justice, Methods of Interpretation, Interpretation Techniques, Administrative Law.

### 1.GİRİŞ

İnsanın sosyal bir varlık olması, onun toplumsallaşmasını zorunlu kılar. Bu noktada hukuk, insanların bir arada yaşayabilmelerini sağlayan bir düzen olarak ortaya çıkmaktadır. Günlük yaşamımızda sık sık ele alınan hukuk olgusuna, genellikle adalet çerçevesinden bakılmakta, bu yüzden de adaletin ve dolayısıyla hukukun gerçekten sağlanabilmesi açısından, çok önemli olan ve bir anlamda “devletin hukuk yoluyla yönetimi” olarak tarif edilebilen hukuk devleti ilkesi de bu yönden sürekli ve defaten ele alınmaktadır ve alınması da gerekmektedir.

Hukuk devletinin, en genel anlamıyla, devletin hukuk yoluyla yönetimi olduğu söylenebilir. Bunun gerçekleştirilebilmesi için de kamu hukuku yargıcının üzerine düşen rol

---

\* İdari Yargı Hâkimi, Kocaeli Üniversitesi Genel Kamu Hukuku Yüksek Lisans Öğrencisi, mbc8180@hotmail.com

önemlidir. Hukuk düzeninde kamu hukuku yargıcının yargılama işlevini gerçekleştirirken uyguladığı yargılama teknik ve yöntemleri de bu nedenle kendiliğinden önemli bir gelişim sürecine girmiştir. Çünkü toplumsal hayatın hızla değişen koşullarına, yasamanın her an ve sürekli olarak yanıt verebilmesi olanak dışıdır.

Devletin hukuk yoluyla yönetilmesi bakımından idare ile birey arasında köprü vazifesi gören yargının, uyuşmazlıkları, hukuk devleti ve ayrıca adalet idealini gerçekleştirebilmek açısından, önceden konulmuş kuralları, değişen toplumsal ihtiyaçlara cevap verebilmek adına, süregelen zamanda, hukuk devleti ilkesi ışığında yorumlayarak çözmesi gerekir. Bu bakış açısıyla çalışmamızda Türk idare hukukunda, idari uyuşmazlıkların çözümünde ve yorumlanmasında, hukuk devletinin öneminin vurgulanması amaçlanmakta ve hukuk devleti ilkesi ışığında, yargıcın uyguladığı yorum yöntemleri, temel ilkeler, ortaya çıkan sonuçlar ve örneklerin açıklanması hedeflenmektedir.

## 2. İDARE HUKUKU KODİFİYE EDİLMEMİŞ VE İÇTİHADİ BİR HUKUK DALIDIR

Genel olarak belirtmek gerekirse idare hukuku, kamu hukukunun bir dalıdır ve statü hukukudur. İdare hukuku, aynı zamanda, özerk ve genç bir hukuk dalıdır. İdare hukuku kodifiye edilmemiştir, içtihadidir, eşitsizlik ilkesi üzerine inşa edilmiş ve dinamik bir hukuk dalıdır<sup>1</sup>. İdare hukuku durağan değildir, sürekli değişim ve gelişim içerisindedir. Bu nedenlerle de idare hukuku diğer hukuk dallar gibi kodifiye edilemeyeceğinden bu hukuk dalında mahkeme içtihatları ve yorumları ayrı bir yere sahiptir<sup>2</sup>. Bu bakış açısıyla idare hukukundan kaynaklanan uyuşmazlıkların çözümünde mahkeme içtihatları ve yorumları, önemli bir işlev yerine getirmektedir<sup>3</sup>. Bu kapsamda idare hukuku yargıcının da somut uyuşmazlıkları, hukuk devleti ilkesi, adalet ve hakkaniyet gibi hukukun genel ilkeleri çerçevesinde ele alarak ve değerlendirerek uyuşmazlıklara ilişkin en adil çözümleri bulma gayesiyle hareket etmesi gerekmektedir. Bu yaklaşımla hem yürürlükteki yasal düzenlemelerin somut olaylar karşısındaki suskunluğuna çözüm bulunabilecek hem de yazılı hukuk kuralları ile hukukun genel ilkeleri arasında var olabilecek boşluklar giderilmiş olacaktır<sup>4</sup>. Burada idare hukukunda yorum faaliyetinin önemi kendiliğinden ortaya çıkmaktadır.

## 3. İDARE HUKUKUNDA YORUM VE AMAÇSAL YORUM YÖNTEMİNİN ÖNEMİ

Genel olarak yorum, bir metnin anlamının belirlenmesine ilişkin bir faaliyettir. Hukukta yorum ise bir kanun hükmünün anlamının tespiti olarak ifade edilebilir<sup>5</sup>. Hukuki uyuşmazlıkların çözümlenmesinde, hukuki metinlerin açık olmaması ve dil yapısı ile yürürlükteki hukuki metinlerin yetersiz ya da çelişik olması gibi durumlar yoruma başvurulmasını zorunlu kılar<sup>6</sup>. Ayrıca yürürlükteki hukukun zamanla eskimesi, uygulama kabiliyetini kaybetmesi veya güncel gelişmelerin gerisinde kalması gibi sebepler de mezkur kuralların somut olaylara uygulanıp uygulanmaması konusunda yorumlama faaliyetine başvurmayı gerektirir. Diğer taraftan gelişen

<sup>1</sup> Atay, Ender Ethem, İdare Hukuku, Ankara 2014, 4.Bası, Turhan Kitabevi, s.38-51.

<sup>2</sup> Akyılmaz, Bahtiyar, Sezginer Murat, Kaya Cemil, Türk İdare Hukuku, 5. Bası, Ankara 2014, Seçkin Yay., s.43-44; Atay, İdare Hukuku, s. 42-43.

<sup>3</sup> Atay, İdare Hukuku, s.43.

<sup>4</sup> Erkut, Celal, Hukuka Uygunluk Bloku (İdare Hukukunda Hukukun Genel Prensipleri Teorisi), İstanbul 1996, Kavram Yayınları, s.16.

<sup>5</sup> Oğuzman, Kemal, Nami Barlas, Medeni Hukuk- Giriş, Kaynaklar, Temel Kavramlar, İstanbul 2008, Vedat Kitapçılık, s. 80

<sup>6</sup> Işıktaç, Yasemin, Sevtap Metin, Hukuk Metodolojisi, İstanbul 2010, Filiz Kitabevi, s. 183-184.

## İdare Hukukunda Yorum ve İdari Uyuşmazlıkların Çözümünde ve Yorumlanmasında Hukuk Devleti İlkesinin Yeri ve Önemi

güncel koşullar karşısında, toplumsal beklentilerin değişmesi ve farklılaşması ile idare yargıcının bu beklentileri karşılama işlevi, onu yorum faaliyetine yöneltir. Özetle, bu ve buna benzer hususların yarattığı olumsuz şartlar, hukukun gerçekleştirilmesinde yorumu zorunlu kılmaktadır.

Genel itibarıyla, yorumu yapan kişi veya otoriteye göre yorum türleri; yasama, bilimsel ve yargısal yorum olarak sınıflandırılmaktadır. Biz çalışmamızda bu yorum türlerinden yargısal yorum üzerinde yoğunlaşacağız.

Esasında yargısal yorum, mahkemelerin yaptığı yorumdur ve bu yorum ilke olarak, yüksek mahkeme içtihadı birleştirme kararları dışında ne daha sonraki olaylarda yargıcın kendisini ne de başka mahkemeleri bağlayıcı niteliktedir<sup>7</sup>. Temel olarak bu yorum türünde yargıç, hukuk kuralını önüne gelen somut olaya uygulayarak yargısal yorum faaliyetinde bulunur. Bu yönüyle de yargısal yorumun yargı faaliyetinden ayrılması mümkün bulunmamaktadır. Diğer bir anlatımda ise kanunun her halükarda bir anlamı vardır ve yargıç yorum yaparak bu anlamı bulmak zorundadır<sup>8</sup>. Böylece de yargısal yorumla aslen yargıç, hukuku belirleme fonksiyonunu gerçekleştirmektedir. Fakat bu belirme sınırsız ve tamamen özgür olarak gerçekleştirilebilecek şekilde görülmemelidir. Çünkü yargıcın hukuku belirleme ve ele alma fonksiyonu, kuvvetler ayrılığı çerçevesinde, yargıya belirlenen sınırlar içerisinde ancak anayasa ve yasalardaki anlamı net olmayan veyahut soyut ifadelerle, hukukun genel ilkeleriyle bağlantılı olarak hukuki bir anlam getirmekten ibarettir<sup>9</sup>. Bu gerekçeyle somut uyuşmazlıklarda yorumsal faaliyette bulunan yargıç, önüne gelen uyuşmazlıkta vardığı sonucu gerekçelendirmek ve bilimsel esaslara dayandırmak zorunluluğundadır<sup>10</sup>. Çünkü idare hukuku yargıcının verdiği kararlar, toplumsal hayatın yarattığı sorunlarla direk temas içinde olduğundan, uyuşmazlıkları çözüme gerçekleştirdiği yorumlama faaliyeti, devletin hukuk yoluyla yönetimiyle yakından ilgilidir. Bu nedenle de idare hukuku yargıcı, gerçekleştireceği yorumlama faaliyetinde, hukuk devleti ilkesi ve adalet gibi hukukun genel ilkelerini dikkate almak ve bunlara dayanmak zorunluluğundadır. Bu konuda Yargıtay da aşağıdaki değerlendirmelerde bulunmuştur:

*“Yorum denilen düşünsel araştırma işlemi, ortak hukuki değerlerin sistematik bütünü olarak hukuki düzenin bir bölümünün bütün ile karşılaştırılması anlamındadır. Yazılı hukukun hak veya adalet denilen ve yazılı olmayan hukuka dayanması gerektiğinden, yasalar hak ve adaleti, eşitliği sağlayacak şekilde yorumlanmalı ve uygulanmalıdır.”<sup>11</sup>*

Diğer bir deyişle hukukçu, hukuksal eylem ve olgulara uygulanması gereken adaletli kuralın, başka bir deyişle olması gereken hukukun, yürürlükteki hukuk kurallarıyla uyuşup uyuşmadığını araştırmak durumunda olduğunun bilincinde olmalıdır<sup>12</sup>. Bu bakış açısıyla da idari uyuşmazlıkların çözümünde idari yargıç, hukukun genel ilkelerinin ışığında ve bunlara dayanarak bir kuralın nasıl uygulanması gerektiğini, kuvvetler ayrılığı ilkesi sınırlarını aşmadan belirlemesi gerekliliğinin farkında olarak yapacağı yorumla yeni bir norm koyarak yorumda kritik çizginin aşılmasına sebep olmamalıdır<sup>13</sup>. İşte bu ve buna benzer durumlardan kaçınılmak için de yargıcın bir takım yorum kuralları, yöntemleri, ilkeleri ve mantık kuralları ile hukukun genel ilkelerine bağlı kalması gerekir. Bu kapsamda idari yargıcın önüne gelen

<sup>7</sup> Edis, Seyfullah, Medeni Hukuka Giriş ve Başlangıç Hükümleri, Ankara 1997, Ankara Üniversitesi Basımevi, s.189.

<sup>8</sup> Gözler, Kemal, Hukuka Giriş, Bursa 2014, Ekin Basın Yayın Dağıtım, s. 263.

<sup>9</sup> Çağlar, Selda, Hukuk Devletinin Hukuki Belirlilik Üzerinden Değerlendirilmesi. İstanbul 2013, Beta Yayınları, s.28.

<sup>10</sup> Gözler, Hukuka Giriş, s.263.

<sup>11</sup> Bknz. Yargıtay Ceza Genel Kurulu, E.2004/1-46, K. 2004/78, T. 30.3.2004, UYAP Bilgi Bankası. <https://emsal.yargitay.gov.tr/VeriBankasiIstemciWeb/>, son erişim: 14.10.2015.

<sup>12</sup> Gürbüz, Ahmet, Hukuk ve Meşruluk (Meşru Hukukun Temel Unsurları) İstanbul 2013, 3. Bası, Beta Yayınları. s.12.

<sup>13</sup> Bakır, Çağlar, Anayasa Bilimi (Bir Çalışma Taslağı), İstanbul 1989, Sanat Kitabevi, s. 27-29.

uyuşmazlıklar; sözel yorum, tarihi yorum, sistematik yorum, amaçsal yorum, kavramcı yorum ve dinamik yorum yöntemleri gibi bir takım yorum yöntemlerine ve temel ilkelere başvurulacak çözülecektir.

İdari uyuşmazlıkların çözümünde başvurulacak yöntemlerden ilki ve en temel aşaması, sözel yorumdur. Sözel yorumda kanun maddesindeki sözcüklerin anlamına, dizilimine, cümle içindeki yerine ve noktalama işaretlerine bakılarak kanunun anlamına ulaşılmaya çalışılır<sup>14</sup>. Diğer taraftan bazen kanunun sadece yalnız başına anlamına bakılması yanlış sonuçların doğmasına yol açabilir. Böyle bir halde kanunun bu maddesinin doğru anlamı kanunun içinde bulunduğu bölüme, diğer maddeler ve kanunlar karşısındaki durumuna, kanunun sistematığına, kanunun planı içindeki konuma bakılarak tespit edilebilir<sup>15</sup>. Kanunun anlamının bu şekilde tespit edilmesine sistematik yorum denilmektedir. Bu yorum türünde kanun maddesinin kanunun içinde bulunduğu bölüm, ilgili kısım ile kanunun kenar başlıkları önemli bir yere sahiptir<sup>16</sup>. Sistematik yorum, bunlar yanında hukukun genel ilkelerinin de göz önüne alınarak yorum yapılmasını içermektedir. Çünkü gerçekte hiçbir kanun hükmü, hukukun genel ilkelerine aykırı düşecek biçimde yorumlanamaz<sup>17</sup>.

Amaçsal (teleolojik, çağdaş) yorum yönteminde ise kanunun metni ve hazırlık malzemesi yoruma ışık tutar; fakat, bunlarla yetinilmez. Amaçsal yorum, bir hukuk kuralının belli bir değer ifade ettiğini ve bu değer, kuralın, varması gereken bir amaç olduğunu kabul eder<sup>18</sup>. Amaçsal yorum yönteminde kanunun amacı ile birlikte zamanın ihtiyaçları ve devrin özellikleri de göz önünde bulundurulup bunlara göre bir yorum yapılır. Çünkü hukuk yaşayan bir düzen olması dolayısıyla her neslin ve her devrin ihtiyaçlarına cevap vermek zorunluluğundadır. Bu da kanun koyucunun kanunu koyduğu zamanki düşüncesine değil günümüz ihtiyaçlarına, içinde bulunduğumuz zamanın gereklerine göre kanunun yorumlanmasını gerekli kılmaktadır<sup>19</sup>. Çünkü kanunlar yürürlüğe girdikten sonra kanun koyucunun iradesine bağlı olmaktan çıkar, bağımsız hale gelir<sup>20</sup>. Amaçsal yorum tekniği ayrıca diğer yorum tekniklerini inkâr ve ihmal etmez; aksine, gerektiğinde bu yorum tekniklerinden de yararlanarak hukuk kuralının çağdaş amaçsal yorumunu gerçekleştirmek hedefini güder<sup>21</sup>.

Amaçsal yorum yönteminde hukuk metni, uygulandığı zamanın ihtiyaçlarına, anlayışına ve somut olaya göre yorumlanır. Özellikle kanunun uygulandığı dönemdeki ekonomik ve sosyal ihtiyaçlar bu yorumun işleyişinde büyük öneme sahiptir. Yalnız amaca göre yapılacak yorumda yorumcu, kanun metninden tamamen bağımsız olarak yorum yapamaz. Bu bağlamda yorumu yapacak kişi kanundaki kelimelerin taşıyamayacağı bir anlamı yorum yoluyla çıkarmak yahut kanunun genel yapısını bozacak yorumlara ulaşamaz<sup>22</sup>. Bugün öğretilde hakim olan amaçsal yorum tekniğine göre, hukuk kuralları taşıdıkları amaca, çağın gereklerine ve ortama göre yorumlanır ve somut uyuşmazlığa uygulanacak hukuk kuralının içerdiği anlam da bu bağlamda belirlenmeye çalışılır<sup>23</sup>.

<sup>14</sup> Öder, Bertil Emrah , Anayasa Yargısında Yorum Yöntemleri. İstanbul 2010, Beta Yayınları, s. 33-35.

<sup>15</sup> Uzun, Ertuğrul, Akıl Tutkunu Hukuk, İstanbul 2010, XII Levha Yayınları, s. 190-191.

<sup>16</sup> Gözler, Hukuka Giriş, s.269-270.

<sup>17</sup> Metin, Yüksel, Anayasa'nın Yorumlanması, Ankara 2008, Asil Yayıncılık, s. 23.

<sup>18</sup> Bakır, Çağlar, "Anayasa Yargısında Yorum Problemi, Karşılaştırmalı Analizin Katkıları, İHİD, 1984, C. 5, S.1-3, s.27.

<sup>19</sup> Gözler, Hukuka Giriş, s. 271.

<sup>20</sup> Edis, Medeni Hukuka Giriş ve Başlangıç Hükümleri, s. 191.

<sup>21</sup> Erkut, Hukuka Uygunluk Bloku, s.30.

<sup>22</sup> Aktaş, Sururi, "Hukukta Yorum Çabaları", EUHFD, 2011, C.15, S. 3, s. 18.

<sup>23</sup> Erkut, Hukuka Uygunluk Bloku, s.30.

## **İdare Hukukunda Yorum ve İdari Uyuşmazlıkların Çözümünde ve Yorumlanmasında Hukuk Devleti İlkesinin Yeri ve Önemi**

Tüm bunlar dışında amaçsal yorum, hem daraltıcı hem de genişletici şekilde yapılabilmektedir. Kanun koyucunun kanundaki kelimelerin anlamının dar yorumlanması gerektiği konusundaki bir amaçla düzenlemeyi yaptığı düşünülüyorsa daraltıcı yorum yapılır. Yasaklayıcı kurallar ve istisna hükümleri bu doğrultuda dar yorumlanır. Kanun koyucunun kanundaki kelimelerin anlamının geniş yorumlanması gerektiği şeklindeki bir amaçla düzenlemeyi yaptığı düşünülüyorsa hüküm genişletici olarak yorumlanır<sup>24</sup>.

Amaçsal yorumda, yukarıda belirtilen sınırlar göz önünde tutularak, eğer kanunun hükmünün zaman içinde uygulanışında adaletsiz bir durum ortaya çıkıyorsa bu adaletsiz durumu ortadan kaldıracak şekilde kanun yorumlanır. Çünkü adalet ve hakkaniyetle çelişen sözel yorumdan kaçınılması gerekir<sup>25</sup>. Örneğin aç kaldığı için fırından ekmek çalan çocuğun yargılanmasında amaçsal yorumda, yargıcın hukuk normuna değil somut gerçekliğe önem vererek adalet duygusuna ağırlık verecek şekilde bir çözüm yoluna gitmesi öngörülebilir<sup>26</sup>. Bu kapsamda Yargıtay'ın bir içtihadı birleştirme kararında da belirtildiği üzere "*Yorum, yasaların uygulanmasında tabii ve zorunlu bir fikri faaliyettir. Adaletsizliği; daraltıcı ve düzeltici yorumla gidermek, uygulamacının başta gelen görevlerindedir.*"<sup>27</sup>.

### **4. YORUMDA DAYANILACAK UNSURLAR**

İdare hukuku yargıcı önüne gelen uyuşmazlıkların çözümünde yorum yaparken, seçilen yorum yöntemi ne olursa olsun, yorumunu temellendirecek bir takım unsurlara dayanması gerekir. Bu unsurlar ise uyuşmazlığa konu olan kanunun metni, kanunun tarihçesi, amacı ve sistemi gibi çeşitli noktalardır<sup>28</sup>. Yargıç bunlardan hangisi ya da hangilerine dayanılacağını belirledikten sonra hukukun genel ilkeleri, mantık kuralları, toplumsal gerçeklikler ve bilimsel ilkeler çerçevesinde en uygun sonuca ulaşabilir. Yapılacak yorum faaliyetinde, yargıcın sadece tek bir dayanak noktasına dayanması mukayeseli bir yaklaşımla en doğru kararı verebilmesi açısından kabul edilemez<sup>29</sup>.

### **5. YORUM YÖNTEMİNDE BAŞVURULAN TEMEL İLKELER**

İdare hukuku yargıcı önüne gelen uyuşmazlıkların çözümünde yorum yaparken, adaleti ve dolayısıyla hukuk devleti ilkesini gerçekleştirmek amacı ile faaliyette bulunur ve bu amaçla da yorum yaparken yukarıda belirtilen yorum yöntem, teknik, teori ve çeşitleri dışında mantık biliminden de faydalanmak durumunda kalır. Çünkü metinlerin yorumlanması, önemli ölçüde mantık kurallarını bilmeyi ve kullanmayı da gerekli kılar. Bu durum en başta yargısal faaliyetin birbiri ile sürekli çelişen işlemler yapmaması gerekliliğinden kaynaklanır. Bu kapsamda idare hukuku yargıcı önüne gelen uyuşmazlıkların çözümünde yorum yaparken kıyas (argumentum a simili), aksiyle kanıt (argumentum a contrario), evleviyet (öncelik, argumentum a fortiori), büyükten küçüğe doğru akıl yürütme (argumentum a maiori ad minus) ve küçükten büyüğe doğru akıl yürütme (argumentum a minori ad maius) gibi akıl yürütme kurallarına başvuracaktır.

Diğer taraftan idare hukuku yargıcı önüne gelen somut uyuşmazlıklarda yorum yaparken çok ölçülü bir dengede hareket etmek zorundadır. Bunun usulünce ve uygun yapılabilmesinin de

<sup>24</sup> Işıқтаç, Metin, Hukuk Metodolojisi, s. 209-211.

<sup>25</sup> Aktaş, "Hukukta Yorum Çabaları", s.32.

<sup>26</sup> Güriz, Adnan, Hukuk Başlangıcı, Ankara 2005, Siyasal Kitabevi, s. 63.

<sup>27</sup> Bknz. Yargıtay İçtihadı Birleştirme Genel Kurulu, E. 1993/1, 1995/1, T. 30.06.1996, UYAP Bilgi Bankası. <https://emsal.yargitay.gov.tr/VeriBankasiIstemciWeb/>, son erişim: 14.10.2015.

<sup>28</sup> İmre, Zahit, Medeni Hukuka Giriş, İstanbul 1980, İstanbul Üniversitesi Yayınları, s. 153-154.

<sup>29</sup> Edis, Medeni Hukuka Giriş ve Başlangıç Hükümleri, s. 193.

oldukça zor olduğunu ifade edebiliriz. Böylesine zor bir faaliyette adil sonuçlara ulaşabilmek için de birtakım evrensel temel ilkeler ışığında bu faaliyetin gerçekleştirilmesi gerekir. Elbette yorum faaliyetinde başvurulabilecek temel ilkeleri sayma yoluyla tüketebilmek mümkün değildir. Bu nedenle bu hususlara da kısaca yer vermek durumunda olduğumuzdan çalışmamızın bu kısmında hukukun genel ilkeleri, normlar hiyerarşisi ve kanun çatışmaları halinde uygulanacak hükümleri açıklayacağız.

### A. Hukukun Genel İlkeleri

İdare hukuku yargıcı, önüne gelen uyuşmazlıkların çözümünde hukukla bağlı Devlet düşüncesini savunurken, hukukun genel ilkelerine başvurmak zorundadır. Kaldı ki hukukun genel ilkeleri teorisi idari yargı içtihatlarından doğmuş, gelişmiş ve bugünkü kimliğini kazanmıştır<sup>30</sup>. Hukukun genel ilkeleri, hukukun bilinen ve bütün uygar ülkelerde kabul edilen prensipleridir<sup>31</sup>. Hukukun genel ilkeleri yargıç açısından yön gösterici yapıya sahiptir<sup>32</sup>. Türk kamu hukukunda, hukukun genel ilkelerinin kaynağının Anayasa metni ile bu metnin temel felsefesi olduğu belirtilmektedir<sup>33</sup>.

Hukukun genel ilkeleri, özünde kişilerin kişisel hak ve özgürlüklerini korumak amacı taşır. Hukukun genel ilkeleri Anayasanın üstünde yer alan ve/veya en azından anayasal değer taşıyan, hukukun bilinen ve bütün uygar ülkelerce kabul gören prensipleridir<sup>34</sup>. Bu ilkeler hukukçular tarafından çeşitli sınıflandırmalara tabi tutulmuşlarsa da tek tek sayılmamıştır<sup>35</sup>. Ayrıca hukukun genel ilkelerinin niteliği gereği tek tek sayma yoluyla tüketilmesi de olanak dışıdır. Ancak, doktrinde konuyla ilgili çalışmalardan yola çıkarak hukukun genel ilkelerini genel itibarıyla belirtmemiz gerekirse bunları; hukuk devleti, kuvvetler ayrılığı, kanunlar önünde eşitlik, tabi mahkeme ve hâkim güvencesi, hak arama hürriyeti, dürüstlük ve iyi niyet ilkeleri, kazanılmış haklara saygı, bir suçtan iki ceza verilememe ilkesi, suç ve cezada kanunilik ilkesi, şahsi sorumluluk ilkesi, suçsuzluk karinesi, yargı ve yargıç bağımsızlığı ile tarafsızlığı, iddia edenin ispat külfeti, ceza kanununu bilmemenin mazeret sayılmaması, ölçülülük ilkesi, savunma hakkı, idarenin işlemlerinin gerekçeli olması vb. şeklinde örneklendirilebiliriz<sup>36</sup>. Bu gibi ilkelerin dinamik bir şekilde halen oluşmakta olduğu düşünüldüğünde yargıcın yorum yaparken hukukun genel ilkeleri hususunda özel bir dikkat göstermesi gerektiği açıktır.

Hukukun genel ilkelerinden bazıları kanunlarımızda bazıları da İnsan Hakları Evrensel Beyannameyi yahut Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi gibi sözleşmelerde belirtilerek somutlaşmakta, bu şekilde pozitif hukuk bakımından bağlayıcı bir güce de kavuşmaktadır. Fakat pozitif bir düzenlemede yer almasalar dahi yorum yaparken her zaman bu ilkelere dikkat edilmeli, bu ilkelere aykırı sonuçlara ulaşılmamalı ve bu ilkelere faydalanılmalıdır. Çünkü idari yargı içtihatları ile gün yüzüne çıkarılmış bulunan hukukun genel ilkeleri, yargıç tarafından pozitif hukuk düzenine aktarılmış gerçek hukuk kurallarıdır<sup>37</sup>. Ayrıca Anayasa Mahkemesine

<sup>30</sup> Erkut, Hukuka Uygunluk Bloku, s. 16.

<sup>31</sup> Kabaoğlu, İbrahim, "Hukukun Genel İlkeleri ve Anayasa Yargısı Özgürlükler Hukuku Açısından Bir Yaklaşım", Anayasa Yargısı Dergisi, 1991, C.8, s. 311.

<sup>32</sup> Erkut, Hukuka Uygunluk Bloku, s.19.

<sup>33</sup> Erkut, Hukuka Uygunluk Bloku, s.62.

<sup>34</sup> Kabaoğlu, "Hukukun Genel İlkeleri ve Anayasa Yargısı Özgürlükler Hukuku Açısından Bir Yaklaşım", s.311.

<sup>35</sup> Akıl, Abdülkadir, "Hukukun Genel İlkeleri ve Hukukun Gelişimine Etkisi", EÜHFD, 2003, S. 7, s. 403; Oytan, Muammer, "İdari Yargıda Hukukun Genel İlkeleri", Şu Kitapta: Editör Yekta Güngör Özden, Atatürk ve Hukuk, Ankara 1981, Anayasa Mahkemesi Yayınları, s. 196.

<sup>36</sup> Bereket, Zuhâl, Hukukun Genel İlkeleri ve Danıştay, Ankara 1996, Yetkin Yayınları, s. 12-97; Gürbüz, Hukuk ve Meşruluk, s. 229-230.

<sup>37</sup> Erkut, Hukuka Uygunluk Bloku, s.22.

## **İdare Hukukunda Yorum ve İdari Uyuşmazlıkların Çözümünde ve Yorumlanmasında Hukuk Devleti İlkesinin Yeri ve Önemi**

göre de hukukun genel ilkeleri kanun koyucunun takdir yetkisini sınırlar<sup>38</sup>. Bu yönüyle hukukun genel ilkeleri bağlayıcı bir hukuki değer taşır. Bu bakımdan da idare hukuku yargıcı, hukukun genel ilkelerini, önüne gelen somut uyuşmazlıklarda uygulamak zorundadır. Zira bu ilkeler toplumsal yaşamda birlikte ve belirli bir düzen içinde yaşama istencinin bir ürünü olarak temel bir uzlaşma altında meydana gelmiştir<sup>39</sup>.

Sonuç olarak kapsamı veya anlamı açık olmayan bir hukuk kuralı, hukukun genel ilkeleri ışığında ve onunla uzlaşma zemini çerçevesinde yorumlanmalıdır. Örneğin bir kanun hükmünün, anayasada yer alan sosyal güvenlik hakkını ortadan kaldırır biçimde yorumlanması mümkün değildir<sup>40</sup>.

### **B. Normlar Hiyerarşisi**

Bir hukuk düzeninde yargıcın yorum yaparken normlar hiyerarşisini ihmal edecek şekilde yorum yapmaması gerekir. Normlar hiyerarşisi, adeta, hukuk kurallarının derece ve kuvvetini belirlemektedir. Hukuk düzeni bir piramide benzetilerek hiyerarşisinin en üstünde evrensel hukuk ilkeleri ve Anayasa bulunmakta ve daha sonra gelen kanunlar yürürlüğünü Anayasa'dan, tüzükler yürürlüğünü kanundan, yönetmelikler ise yürürlüğünü kanun ve tüzükten almaktadırlar<sup>41</sup>.

Normlar hiyerarşisi içerisinde altlık ve üstlük ilişkisi söz konusu olmakta ve her norm geçerliliğini bir üst hukuk normundan almakta ve bir normun kendisinden daha üst konumda bulunan ve dayanağını oluşturan bir norma aykırı veya bunu değiştirici nitelikte bir hüküm getirmesi mümkün bulunmamaktadır<sup>42</sup>. Nitekim Danıştay bir kararında somut uyuşmazlığa ilişkin uygulanması gereken bir özel kanun bulunması durumunda Anayasa'nın doğrudan uygulanamayacağını, özel bir kanun bulunmaması halinde Anayasa'nın genel kurallarının uygulanabileceğini içtihat etmiştir<sup>43</sup>.

### **C. Kanun Çatışmalarında Başvurulacak İlkeler**

Hukuk düzeninde çeşitli kanunlar arasında çatışma söz konusu ise yargıç yorum yaparken bu kanunların çatışması halinde uygulanacak hususları göz önünde bulundurarak yorum yapmalıdır. Bu gibi hususlar çeşitli durumlarda ortaya çıkabilirler. İdari yargıcı, önüne gelen somut uyuşmazlıklarda, konuyla ilgili kanun çatışmalarının bulunması halinde genel ilkelerden yola çıkarak aşağıdaki ilkeler çerçevesinde uyuşmazlıkları çözebilir:

1. Eğer çatışan hükümlerden biri diğerinden daha üst derecede ise normlar hiyerarşisi bakımından üst derecedeki norm uygulanır.

2. Normlar hiyerarşisinde aynı düzeyde yer alan önceki genel nitelikteki kanun ile sonraki genel nitelikteki kanun çatışabilir. Bu durumda sonraki genel kanun somut uyuşmazlıklara uygulanır.

3. Aynı düzeyde yer alan önceki özel nitelikteki kanun ile sonraki özel nitelikteki kanun çatışabilir. Bu durumda sonraki özel kanun uygulanır.

<sup>38</sup> Kaboğlu, İbrahim, "Hukukun Genel İlkeleri ve Anayasa Yargısı Özgürlükler Hukuku Açısından Bir Yaklaşım, s. 311.

<sup>39</sup> Erkut, Hukuka Uygunluk Bloku s.17.

<sup>40</sup> Karar hakkında değerlendirme için bakınız. Erkut, Hukuka Uygunluk Bloku, s.32.

<sup>41</sup> Kuluçlu, Erdal, Türk Hukuk Sisteminde Normlar Hiyerarşisi ve Sayıştay Denetimine Etkileri, Sayıştay Dergisi, S.71, s.2; Sözer, Ali Nazım, Hukukta Yöntembilim, İstanbul 2013, Beta Yayınları, s. 229.

<sup>42</sup> Gözler, Hukuka Giriş, s. 180- 181.

<sup>43</sup> Bknz. DİBK., E. 1970/3, K. 1972/7, T. 11.03.1972, Danıştay Dergisi, S. 8, s.67-69

4. Aynı düzeyde yer alan önceki genel nitelikteki kanun ile sonraki özel nitelikteki kanun çatışabilir. Bu durumda sonraki özel nitelikli kanunun uygulanması söz konusudur.

5. Aynı düzeyde yer alan önceki özel nitelikteki kanun ile sonraki genel nitelikteki kanun çatışabilir. Böyle bir halde çözümün nasıl olacağı konusunda kesin bir çıkarım bulunmamaktadır. Fakat doktrindeki kuvvetli görüş önceki tarihli özel kanunun sonraki tarihli genel kanun ile kaldırılamayacağı yani özel kanunun uygulanacağı yönündedir<sup>44</sup>.

Görüldüğü üzere yargıç hukuku uygular ve ele alırken yorum faaliyeti ile doğru bir sonuca ulaşması için dikkate alması yahut uygulaması gereken yorum teknikleri ile diğer ilkeler oldukça kapsamlı ve sayıca da çoktur. Ancak bunların eksiksiz bir şekilde dikkate alınması, uyumsuzluklara uygun olanlarının seçilerek kullanılmasıyla doğru bir sonuca ulaşılabilecek, kuvvetler ayrılığına sekte vurulmaksızın, yargı faaliyeti sınırlarında hukuk devleti ideali gerçekleştirilebilecektir.

Bu kapsamda idare hukuku yargıcının, yorumlama faaliyetinde birbiriyle çatışan kurallar ve ilkeler ile temel hak ve özgürlükleri uzlaştırması gerekir. İdare hukuku yargıcının gerçekleştireceği uzlaştırma yönteminde ortaya koyduğu kriterlerin sübjektiflikten uzak olması gerekir. Türk kamu hukukunda uzlaştırma yöntemi, idare yargıcı tarafından açıkça uygulanmamakla birlikte, Danıştay başta hukuk devleti ve hakkaniyet ilkeleri gelmek üzere, çeşitli hukukun genel ilkelerini kamu düzeni ve kamu yararı ile bağdaştırarak karar tesis etmektedir<sup>45</sup>. Nitekim, günümüzde toplumsal hayatın değişen şartlarına ve uyumsuzluklara adil bir şekilde çözüm bulunabilmesi, hukukun manevi unsuru olan adalet değeri ile hukukun diğer yönünü oluşturan toplumsal gerçekliğin uzlaştırılması yaklaşımı benimsenerek sağlanabilir<sup>46</sup>.

## 6. HUKUKUN ADALET İDESİNE YÖNELMESİ VE HUKUKUN GENEL BİR İLKESİ OLARAK HUKUK DEVLETİ

Üzerinde çağlar boyunca süregelen düşünsel uğraşıya rağmen yine de hukukun ne olduğu konusunda üzerinde mutabakata varılan bir tanıma henüz ulaşılamamıştır. Bu nedenle de doktrinde hukukun ne olduğuna ilişkin farklı tanımlar ortaya çıkmıştır. Ancak hukuka ilişkin yapılan tanımlar içinde, özellikle hukukun “adalete yönelmiş bulunan toplumsal bir yaşam düzeni” şeklinde ifade edilen tanımı ayrı bir öneme sahip olmuştur<sup>47</sup>. Bu tanıma göre hukukun kural, toplumsal olgu ve adalet (etik değer) öğelerinden oluştuğu, adalet değerinin bu oluşum içerisinde öncelik ve üstünlüğe sahip olduğu açıktır<sup>48</sup>. Nitekim bu öncelik ve üstünlüğü ARAL, hukukun meşruluğunun ancak onun “adalet” kavramına dayanmasıyla ortaya konulabileceği ifadeleriyle belirtmiştir<sup>49</sup>. Çünkü hukuk temel olarak adaleti istemektir, adalet ise, kimsenin adına sanına bakmadan herkesi aynı ölçüyle ölçmeyi gerektirir<sup>50</sup>. Bu yönden hukukun amacı adalet dışında bir şey olamaz.

Hukuk dediğimiz şey bünyesinde meşruluk değerini ve algısını barındırmalıdır. Hukukun meşruluk niteliğini kazanması, onun evrensel hukuk değerleri ve ilkelerine uyumlu olmasına

<sup>44</sup> Gözübüyük, Şeref, Hukuka Giriş ve Hukukun Temel Kavramları. Ankara 2005, Turhan Kitabevi, s. 67; Karayalçın, Yaşar, Aynur Yongalık, Hukukta Öğretim-Kaynaklar-Metod Problem Çözme, Ankara 2008, Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü Yayınları, s. 151-152; Gözler, Hukuka Giriş, s.350.

<sup>45</sup> Erkut, Hukuka Uygunluk Bloku, s.102.

<sup>46</sup> Gürbüz, Hukuk ve Meşruluk, s.113.

<sup>47</sup> Işıkaç, Yasemin, Hukuk Yazıları. Ankara 2004, Yetkin Yayınevi, s.52.

<sup>48</sup> Gürbüz, Hukuk ve Meşruluk, s.49, 192.

<sup>49</sup> Gürbüz, Hukuk ve Meşruluk, s. vııı.

<sup>50</sup> Gürbüz, Hukuk ve Meşruluk, s.180.



## İdare Hukukunda Yorum ve İdari Uyuşmazlıkların Çözümünde ve Yorumlanmasında Hukuk Devleti İlkesinin Yeri ve Önemi

bağlıdır<sup>51</sup>. Bu gerekçeyle hukuk uygulayıcıları, somut uyuşmazlıkları ve hukuk kurallarını gerçek adalet değerine; yani hukuk devleti, insan hakları, demokrasi, eşitlik, özgürlük ve toplumsal adalet gibi evrensel hukuk değerleri ve ilkelerine uygun olup olmadığı yönünden araştırmak zorundadırlar<sup>52</sup>. Böyle bir yaklaşım evrensel hukuk değerleri ve ilkelerinin, pozitif hukuk ilkeleri ve kuralları olarak yaşama geçirilmesine katkı sağlayacak ve hukuku adalet idesine yaklaştıracaktır.

İdari uyuşmazlıkların çözümünde uygulanacak yorum yöntemlerle ulaşılmaya çalışılan amaç, varılan kararlardan veya ortaya çıkan sonuçlardan adalete en uygun olanın seçilmesidir<sup>53</sup>. Aksi bir düşünceyle fiili olarak var olan algılanış ve oluş biçiminin belirlenip bununla yetinilmesi ve bunun aynı zamanda bir olması gereken/değer olarak savunulması; olması gerekene ilişilmemesi, benimsenebilir bir tavır olarak kabul edilemez<sup>54</sup>. Hukuk adalete yönelmezse, kendisinden koruması beklenen adaleti yok etmeye yönelmiş olacak ve yozlaşacaktır<sup>55</sup>. Dolayısıyla da hukukun, adalete yönelik talepleri karşılaması zorunludur.

Adaletin insanlara hak ettiklerini, başta da her insanın eşit olarak hak ettiği insan haklarını verebilmek, sağlamak, daha sonra da herkesin emeği karşılığında hak ettiğini verebilmek olduğu dikkate alındığında temel işi adaleti dağıtmakla yükümlü olan yargı organının mevcut uyuşmazlıkları ele alırken nasıl bir yol izlemesi gerektiği ve hukuk devleti işleyişini nasıl sağlayabileceği sorunsalı karşımıza çıkar<sup>56</sup>. Bu sorunsala, hukukun ve yargının amacı ve işlevinin adaletin tesisi olması gerektiği ilkesinden<sup>57</sup> yola çıkılarak çözüm bulunması gerekir. Yargı organlarının somut uyuşmazlıklara ilişkin yapacağı adalet idesine uygun yorumla, hukuk devleti ilkesinin gerekleri yerine getirilmiş olacaktır.

Adaletin tesisi bakımından idari uyuşmazlıkların çözümünde idare hukuku yargıcının hukuk devleti ilkesi çerçevesinde vardığı sonuçlar oldukça önemlidir ve incelemeye değerdir. Yargının vardığı bu sonuçlar esasında, adaletin tesisi ile hukuk devleti ilkesinin gelişimi açısından da önemlidir.

En genel anlamıyla hukuk devleti, hukuk kurallarının sadece yönetilenler için değil yönetenler için de bağlayıcı olduğu bir düzeni anlatır<sup>58</sup>. Ancak hukuk devletine ilişkin yapılacak değerlendirmeler, hukuk devletine ilişkin farklı yaklaşımlara göre farklılaşabilmektedir. Örneğin maddi hukuk devleti yaklaşımı, sadece mevcut hukuk kurallarının varlığı anlamına gelen ve bireysel hakların tanınması konusunda hassasiyeti olmayan pozitivist yaklaşım ile hukukun içerik itibarıyla ne olması gerektiğine ilişkin sorularla ilgilenmeksizin salt bir takım şekli gereklerle temel ilkelerin varlığını gerekli ve yeterli gören şekli hukuk devleti yaklaşımından önemli ölçüde farklıdır. Bu yaklaşımda var olması gereken bazı şekli gereklerle bir takım temel ilkelerin yanında hakim kılınması gereken hukukun belli bir maddi içeriğe sahip olması da gerekmektedir<sup>59</sup>. Maddi anlamda hukuk devleti, hukukun içeriği itibarıyla insan hakları, değerler ve adalet gibi kavramları barındırması gerektiğini öngörür<sup>60</sup>.

<sup>51</sup> Gürbüz, Hukuk ve Meşruluk, s.195.

<sup>52</sup> Gürbüz, Hukuk ve Meşruluk, s.64, 236.

<sup>53</sup> Işıktaç, Metin, Hukuk Metodolojisi, s. 208.

<sup>54</sup> Gürbüz, Hukuk ve Meşruluk, s.2, 38.

<sup>55</sup> Bastiat, Frederic, Hukuk (Law), Çev. Yıldray Arslan, İstanbul 2005, Liberte Yayınevi. s. 18.

<sup>56</sup> Hatemi, Hüseyin, Hukuk Devleti Öğretisi, İstanbul 1989, İşaret Yayınları, s. 12.

<sup>57</sup> Çeçen, Anıl, Adalet Kavramı, Ankara 2003, Turhan Kitabevi, s. 70-72.

<sup>58</sup> Günday, Metin, İdare Hukuku, Ankara 2003, İmaj Yayıncılık, s. 38.

<sup>59</sup> Hatemi, Hüseyin, "Hukukun Üstünlüğü", İslami Araştırmalar Dergisi, 2001, C.14, S. 2, s. 207-208; Küçük, Adnan, "Hukuk Devleti Kavramı ve Anayasa Mahkemesi Kararlarında Hukuk Devleti". Şu Kitapta: Editör Ali Rıza Çoban, Bilal Canatan, Adnan Küçük. Hukuk Devleti Hukuki Bir İlke Siyasi Bir İdeal, Ankara 2008, Adres Yayınları, s. 355.

<sup>60</sup> Hatemi, Hukuk Devleti Öğretisi, s. 164-165.

Hukuk devleti; başka bir anlamında, belli bir hukuk ve devlet düzeni anlayışını yansıtır ve normlar hiyerarşisi ve kuvvetler ayrılığı vasıtalarıyla devletin üstün otoritesine karşı kişiyi korur<sup>61</sup>. HATEMİ, hukuk devletinin aslında adalet devleti olduğunu ve hukuk/adalet devletinin gerçekleşebilmesi için siyasi örgütlenmenin ana çizgilerinin belli olması, özellikle yöneticilerde adaletli, ilimli olma şartlarının aranması, yargı bağımsızlığı, memur güvenliği ve idarenin olağanüstü yöntem ve önlemlerine karşı kişilerin korunmasının sağlanması ve yargı yetkisini yalnızca yargıçların kullanabilmesinin gerektiğini belirtmiştir<sup>62</sup>. ÖZBUDUN ise hukuk devletini vatandaşların hukuki güvenlik içinde buldukları ve devletin işlem ve eylemlerinin hukuka bağlı olduğu devlet olarak tanımlamıştır<sup>63</sup>.

Fakat genel olarak hukuk devleti ilkesi, kişi hak ve özgürlüklerini güvence altına alan ve idarenin her türlü işlem ve eylemlerinin yargı denetimine tabi olduğu, özetle kişilere hukuk güvenliği sağlayan temel bir ilkedir<sup>64</sup> ve aslen hukuk devleti ilkesi, devletin güç ve yetkilerinin belli kurallara bağlanarak kişilere karşı keyfi güç ve yetki kullanımını önlemek amacıyla geliştirilmiştir<sup>65</sup>.

Bu gibi oldukça çetrefilli yönleri bulunan hukuk devletini tam anlamıyla uygulamaya geçirme uğraşında, yorum yöntem ve tekniklerinin bilinmesinden başka bu tekniklerin uygulamada nasıl ele alındığını bilmek de önemlidir. Bu nedenle, konumuz açısından, çeşitli mahkemelerin hangi yorum yöntem, teknik ve ilkeleri kullanarak hangi husus ve kanunları yorumladıkları ve hukuk devletine ulaşmada nasıl bir yol izledikleri üzerinde durulması gereken önemli bir husustur.

Anayasa Mahkemesi içtihatlarında, hukuk devleti, bir devletin hukuk devleti olması için gerekli bulunan unsurları üzerinden değerlendirilmiş ve somut olaylara uygulanmıştır<sup>66</sup>. Anayasa Mahkemesi kararlarında genel olarak hukuk devleti aşağıdaki şekilde tanımlanmaktadır:

*“Anayasa'nın 2. maddesinde belirtilen hukuk devleti, eylem ve işlemleri hukuka uygun, insan haklarına saygılı, bu hak ve özgürlükleri koruyup güçlendiren, her alanda adaletli bir hukuk düzeni kurup bunu geliştirerek sürdüren, Anayasa'ya aykırı durum ve tutumlardan kaçınan, Anayasa ve hukukun üstün kurallarıyla kendini bağlı sayan, yargı denetimine açık olan devlettir.”*<sup>67</sup>.

Danıştay kararlarında da hukuk devleti ilkesi, Anayasa Mahkemesi içtihatlarına paralel şekilde ele alınmış ve uyuşmazlıklara uygulanmıştır. Örneğin Danıştay İdari Dava Daireleri Kurulu, idarenin takdir yetkisinin kullanılmasının irdelendiği 17.04.2008 tarihli, E. 2005/270, K. 2008/1286 sayılı kararında;

*“Hukuk devleti, eylem ve işlemleri hukuka uygun, her alanda adaletli bir hukuk düzeni kurup bunu geliştirerek sürdüren, Anayasa'ya aykırı durum ve tutumlardan kaçınan, hukuku tüm devlet organlarına egemen kılan devlettir.”*

<sup>61</sup> Kaboğlu, İbrahim, “Türkiye’de Hukuk Devletinin Gelişimi”, İnsan Hakları Yıllığı, 1990, C.1, S. 12, s.164-165.

<sup>62</sup> Hatemi, Hukuk Devleti Öğretisi, s. 429-453.

<sup>63</sup> Özbudun, Ergun, Türk Anayasa Hukuku, Ankara 2005, Yetkin Yayınları, s. 113.

<sup>64</sup> Gözübüyük, Şeref, Anayasa Hukuku, Ankara 2003, 11. Bası, Turhan Kitabevi, s.163-164.

<sup>65</sup> Çağlar, Hukuk Devletinin Hukuki Belirlilik Üzerinden Değerlendirilmesi, s.2.

<sup>66</sup> Çağlar, Hukuk Devletinin Hukuki Belirlilik Üzerinden Değerlendirilmesi, s.166.

<sup>67</sup> AYMK., E. 2013/116, K. 2014/135, T. 11.9.2014, R.G. Tarih-Sayı : 24.6.2015-29396.

**İdare Hukukunda Yorum ve İdari Uyuşmazlıkların Çözümünde ve Yorumlanmasında Hukuk Devleti İlkesinin Yeri ve Önemi**

ifadeleriyle tanımlamış ve kararın devamında idari kararların alınmasında adalet ve hakkaniyet ölçütlerinin gözetilmesinin hukuk devleti olmanın gereği olduğunu “idarenin yasalarla kendisine tanınan takdir yetkisini adalet, hakkaniyet ve kamu yararı ölçütlerini göz önünde tutarak kullanması gerekir.” ifadeleriyle vurgulayarak, hukuk devleti ilkesinin gerçekleşmesinde mezkur ilkeleri karara varmada/yorumlama faaliyetinde kullanmıştır<sup>68</sup>. Bu ölçütlere kararda başvurularak idareye tanınan takdir yetkisinin, kişilerin kanundan doğan bir hakkını haksız bir şekilde ihlal etmesinde bir gerekçe veya araç olarak kullanılmasını hukukun korumayacağı vurgulanmıştır.

Yine Danıştay 9. Dairesinin 26.12.2013 tarihli, E. 2013/11310, K. 2013/12989 sayılı kararında, idarenin aldığı kararın geriye yürütülmesiyle ilgili uyuşmazlıkta (geriye dönük vergi külfeti yüklemesi), hukuk devleti ilkesinin kişilerin hukuki güvenliğini sağlamanın zorunlu olduğu üzerinde durulmuş ve kararın gerekçelendirilmesinde ve uyuşmazlığın yorumlanmasında bu ilke üzerinden yola çıkılarak, kişilerin hukuk güvenliğinin sağlanması ve idarece ilgililerde hukuki durumun süreçeğine olan inançlarının boşa çıkarılmaması gerektiği vurgulanarak aşağıdaki değerlendirmelerde bulunulmuştur:

“...Hukuki güvenlik ilkesi ... bir toplumda bireylerin bağlı oldukları hukuk kurallarını önceden bilmeleri, davranış ve tutumlarını bu kurallara göre güvenle düzene sokabilmeleri, başka bir ifadeyle ilgililerin hukuki durumun süreçeğine olan inancı dolayısıyla hayal kırıklığına uğratılmaması anlamına gelir. Dolayısıyla hukuki güvenlik ilkesi, hukuk devletinin olmazsa olmaz koşuludur.”<sup>69</sup>.

Mahkeme bu kararında, işlem ve uygulamaların geriye yönelik düzenleme yapılarak uygulanamayacağını, bunun hukuki güvenlik ilkesine ve onun koşutu olan hukuk devleti ilkesine aykırı olacağı şeklinde yorumlamıştır. Danıştay’a göre hukuk devletinde bireyler alacakları kararları mevcut kurallara göre alırlar ve bu şekilde yapacakları eylemlerden ileride bir sorunla karşılaşmayacaklarını düşünürler. Hukuk devletinde, idarenin yarattığı beklentinin oluşturduğu istikrar korunmalıdır.

Hukuk devleti ilkesi, idare edilenlere hukuk güvenliği sağlar ve bu amaçla idare hukuku yargıcı önüne gelen uyuşmazlıklarda kişilerin hukuki güvenliğinin sağlanması ilkesinden hareket ederek yorumlama faaliyetinde bulunur. Kişilerin hukuki güvenliğini sağlamayan hukuk, vatandaşlar açısından kabul görmez.

Danıştay diğer kararlarında da mali mevzuatta yer alan istisna hükümlerinin yorum yoluyla genişletilemeyeceği içtihadında bulunmuştur<sup>70</sup>. Bu durum Anayasa’da teminat altına alınan verginin yasallığı ilkesinin ve hukuk devletinin bir gereği olan Anayasa’ya uygun yorum ve normlar hiyerarşisine uygunluğun tabi bir sonucudur. Danıştay 4. Dairesi’nin 24.12.2013 tarih ve E. 2013/8030, K. 2013/10451 sayılı kararında bu durum şu açıklamalarla belirtilmiştir:

*“Vergilendirme alanında muafiyet ve istisna hükümlerinin yorum yoluyla genişletilmesi veya daraltılması Anayasal güvence ifade eden verginin yasallığı ilkesine aykırı düşeceğinden, öngörüldüğü kuralda veya Gelir Vergisi Kanunu’nda vergiden müstesna tutulmayan, gelirin unsurlarına dâhil olan her türlü kazanç ve iradın vergilendirilmesi zorunludur.”*<sup>71</sup>.

Bu ve benzer şeklide Danıştay’ın kararları dikkate alındığında idarenin hukuka uygunluğunu denetleyen yüksek yargı organının, 1982 Anayasası’ndaki hukuk devleti ilkesini, aslen maddi içerikleri ile algıladığı ve hatta kavramları yorum yoluyla genişleterek uygulamaya çalıştığı

<sup>68</sup> UYAP Bilgi Bankası. <http://emsal.danistay.uyap.gov.tr/Veri-BankasiIstemciWeb/>, son erişim: 05.07.2015.

<sup>69</sup> UYAP Bilgi Bankası. <http://emsal.danistay.uyap.gov.tr/Veri-BankasiIstemciWeb/>, son erişim: 05.07.2015.

<sup>70</sup> D. 9. D., E. 2009/3992, K. 2012/7621, T. 26.11.2012, Kazancı İçtihat Bilgi Bankası, <http://www.kazanci.com>, son erişim: 05.07.2015.

<sup>71</sup> Kazancı İçtihat Bilgi Bankası, <http://www.kazanci.com>, son erişim: 05.07.2015.

söylenbilir. Daha açık bir deyişle Danıştay'ın maddi anlamıyla ele aldığı hukuk devleti yaklaşımını, olması gereken hukukun olgunlaştırılması yoluyla değerlendirme eğiliminde olduğu görülmektedir<sup>72</sup>. Bu yaklaşımla hukukun üstünlüğünü, toplumsal barışı amaçlamayan, Anayasa'nın öncelik ve bağlayıcılığını gözetmeyen, hukukun evrensel kurallarına saygılı olmayan, adaletli bir düzeni gerçekleştirilmeyen, kişilere değer vermeyen devletin, hukuk devleti olduğundan söz edilemez<sup>73</sup>. Bu yönde Danıştay 9. Dairesi'nin 14.03.2013 tarihli ve E. 2012/8105, K. 2013/1931 sayılı kararı incelemeye değerdir. Karar idari uyuşmazlıkların çözümünde başvurulacak yorum yöntemleri, hukuk devleti, hukuki belirlilik ve güven ilkelerinin bu uyuşmazlıkların çözümünde ve kanunların yorumlanmasındaki yeri ve önemine değinmesi açısından önemlidir. Kararda davacı adına düzenlenen ve tebliğ edilen ödeme emirlerinde bu emirlere karşı dava açılması halinde, yetkili olacak mahkeme gösterilmesine rağmen dava açma süresi konusunda hiçbir bilgiye yer verilmediği, durumun bu haliyle de oldukça karışık olan mevzuat karşısında bireylerin hak arama hak ve hürriyetlerinin korunması açısından öngörülen zorunluluğa uyulmadığı, bu haklarının sınırlandırıldığı, hukuk devletinde devletin açık ve belirgin hukuk kuralları koyarak ve en önemlisi de bunları uygulayarak hukuk güvenliğini sağlayacağı çıkarımlarıyla iş bu söz konusu davada yedi günlük özel dava açma zamanasını süresinin geçirildiği gerekçesiyle ret kararı verilmesi hukuka uygun bulunmamıştır.

Kararda, Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın "Anayasanın Bağlayıcılığı ve Üstünlüğü" başlıklı 11. maddesine değinilerek Anayasa hükümlerinin, yasama, yürütme, yargı, idare makamları ve diğer kuruluş ve kişileri bağlayan temel hukuk kuralları olduğu ifade edilmiş, Anayasa'nın 36. maddesi ile hak arama hürriyetinin düzenlendiğine dikkat çekilmiş, 40 maddesi ile de devlete bir yükümlülük olarak işlemlerinde, ilgili kişilerin hangi kanun yolları ve mercilere başvuracağını ve sürelerini belirtmekle yükümlü olduğunun düzenlendiği açıklanmıştır. Fakat sadece mevzuat üzerinden bir değerlendirme yapılmamış, Anayasa'nın 40. maddesinde belirtilen bu yükümlülüğün konuluş gerekçesine de yer verilerek ve hatta buradan da hareketle uyuşmazlık konusu olay ve mevzuatın yorumlanmasına gidilmiştir. Madde gerekçesinde maddenin konuluş amacı olarak bireylerin idari makamlar ya da yargı önünde sonuna kadar haklarını arayabilmelerine kolaylık ve imkân sağlanmasının amaçlandığı, dağınık mevzuat karşısında kanun yolu, mercii ve sürelerin belirtilmesinin hak arama hak ve hürriyetlerin korunması açısından zorunluluk haline geldiği açıklaması yapılmıştır. Danıştay'ın ilgili dairesi tarafından da bu gerekçe ile yasa koyucunun amacına vurgu yapılarak hukuk devleti olmanın unsurları üzerinden mevzuat yorumlanmış, adalet idesine ulaşabilmek bakımından günün gerekleri mevcut gerçeklerle birlikte değerlendirilerek amaçsal yorumla sonuca ulaşılmıştır. Kararda bu bakımdan aşağıdaki gerekçelere yer verilmiştir:

*"...bireylerin yargı ya da idari makamlar önünde anayasal bir hak olan "hak arama hürriyetlerini" son derece dağınık mevzuat sebebiyle sonuna kadar kullanabilmelerini sağlamak ve kolaylaştırmak amacıyla devletin kurumları vasıtasıyla tesis edilen her türlü işlemlerinde, bu işlemlere karşı başvurulacak yargı veya idari makamların gösterilmesi, ayrıca söz konusu başvurunun süresinin de belirtilmesi gerektiğinin bir Anayasal zorunluluk olduğu ve bu zorunluluğa Anayasanın bağlayıcılığı karşısında, yasama, yürütme ve yargı organlarının, idare makamlarının ve diğer kamu kurum ve kuruluşlarının uymakla yükümlü oldukları sonucuna ulaşılmaktadır. Bu durum, Anayasa Mahkemesi'nin 18.10.2003 tarihli ve E.2003/67, K.2003/88 Sayılı kararında: "Hukukun üstünlüğünün egemen olduğu bir devlette hukuk güvenliğinin sağlanması hukuk devleti ilkesinin yerine getirilmesi zorunlu koşullardandır. Statü hukukuna dair düzenlemelerde istikrar, belirlilik ve öngörülebilirlik göz önünde bulundurularak hukuki güvenlik sağlanır. Bireyin insan olarak varlığının korunmasını amaçlayan hukuk devletinde vatandaşların hukuk güvenliğinin sağlanması zorunludur. Devlet açık ve belirgin hukuk kurallarını yürürlüğe koyarak bunları uyguladığı zaman hukuk güvenliği sağlanır." şeklindeki*

<sup>72</sup> Gürbüz, Hukuk ve Meşruluk, s. 91.

<sup>73</sup> AYMK., E. 1989/6, K. 1989/42, T. 07.11.1989, R.G. Tarih-Sayı : 06.04.1990-20484.

**İdare Hukukunda Yorum ve İdari Uyuşmazlıkların Çözümünde ve Yorumlanmasında Hukuk Devleti İlkesinin Yeri ve Önemi**

yorumla somutlaşan "hukuk devleti", ve "belirlilik" ilkelerinin de bir gereğidir. Bu bağlamda, Devletin bir kurumu olan vergi dairesi tarafından düzenlenen ödeme emrinde de, ödeme emrine karşı başvurulacak kanun yolu veya varsa idari makamın ve başvuru sürelerinin gösterilmesi gerekmekte olup, bu gereklilik ise ilgili makamların takdirinde olmayıp, en üst hukuki norm olan Anayasanın bağlayıcılığının zorunlu bir sonucudur. ... Ödeme emrine karşı yapılacak başvuru yeri ve süresinin öngörülmemiş olması, Anayasanın doğrudan uygulanabilirliği tartışmasının yapılmasını zorunlu hale getirmektedir. Kural olarak Anayasa hükümleri doğrudan uygulanacak hükümler olmayıp Anayasada öngörülen düzenlemelere dair olarak uygulama ile ilgili kanunların çıkarılması gerekir. Ancak Anayasanın ayrıntılı biçimde düzenlediği konularda uygulama kanunu çıkarılması gerekmediği gibi, mevcut kanunda Anayasaya uygunluğu sağlayacak değişiklik yapılması gerekiyorsa bu değişikliğin yapılması beklenilmeden ayrıntılı Anayasa hükümlerinin doğrudan uygulanacağı kabul edilmektedir. Nitekim Anayasa Mahkemesi'nin 8.12.2004 tarihli ve E 2004/84. K:2004/124 sayılı kararında ... Anayasanın söz konusu 40. maddesinin 2. fıkrasının doğrudan uygulanabilirliği konusuna açıklık getirmektedir."<sup>74</sup>

Aslen kanaatimizce benzer yönde olarak Danıştay İçtihadı Birleştirme Genel Kurulu'nun 29.01.1976 tarihli ve E. 1974/2, K. 1976/2 sayılı kararının azlık oyunda da değişen sosyal ihtiyaçlar karşısında kanunların hukuk sınırları içerisinde amaçsal yöntemle yorumlanabileceği vurgulanmış ve akıl yürütme yöntemlerinin kullanılmasıyla da bu çıkarım desteklenmiştir. Görüş bu yönleriyle dikkate değerdir.

Dava, Danıştay'ın 6. Dairesi' nin 18.10.1973 ve 18.04.1973 tarihli iki ayrı kararında belirtilen hususlara yönelik olarak içtihatların birleştirilmesine yöneliktir<sup>75</sup>. İçtihadı birleştirme karar sonucunda da 6830 sayılı Kanuna dayalı olarak yapılan kamulaştırmalarda, kamulaştırma konusu taşınmazların yürürlükteki imar planlarında belirtilen maksat dışında kamulaştırılmalarının sadece imar planlarında bu yolda yapılacak değişikliklerle mümkün olabileceğine oy çokluğu ile karar verilmiştir. Fakat azlık oyunda bu durum farklı bir şekilde yorumlanmıştır. Söz konusu azlık oyunda, 1961 Anayasası'nın 38. maddesinin devlet ve kamu tüzel kişilerinin kamu yararını gerektirdiği hallerde, karşılıklarını peşin ödemek şartıyla özel mülkiyette bulunan taşınmaz malları kanunla gösterilen esas ve usullere göre tamamını veya bir kısmını kamulaştırmaya ve bunlar üzerinde idari irtifaklar kurmaya yetkili kıldığı, istimlak kanununun 1. maddesinde de aynı yönde düzenleme yapıldığı belirtilmiştir. Bu düzenlemeler karşısında da kamulaştırmada önemli olanın kamu yararının mevcudiyeti ve kanunun öngördüğü usullere uyulup uyulmadığı olduğu, bunun takdirinin de yargı organınca yapılacağı açık olduğu belirtilmiştir. Bu mevzuat karşısında da kamulaştırma işleminin kanuna uygunluğunun başka, kamulaştırılan taşınmazın imar planına uygun olarak kullanılıp kullanılmadığı başka; yani birbirlerinden ayrı hususlar olduğu sonucuna varılmıştır. Azlık oyuna göre ayrıca imar planlarına her halde bağlılığı öngörmek ülke koşullarına olduğu kadar kamu hizmeti gerekleriyle de bağdaşmaz. Çünkü hizmet gereksinmelerinin tümünü en küçük ayrıntılarıyla önceden düşünebilmek ve buna göre planlarda yer ayırmak mümkün bulunmamakta, imar planlarında çok sık değişiklik yoluna başvurulması da bu durumu ortaya koymaktadır. Keza gelişmekte olan ülkemizde kasaba ve şehirler hızla büyüdüğünden süratle karşılanması gereken gereksinmeler de ortaya çıkmaktadır ve bu yüzden de yapılacak kamulaştırmalarda imar planlarına kesin bağlılığı şart saymak kamu hizmetinin aksamasına yol açabilecektir. Bunlar dışında her halükarda İmar Kanunu hükümleri de taşınmazların imar planlarında tahsis edildikleri amaç dışında kamulaştırılmasını istisna tanımayacak biçimde engellememiş bulunmaktadır. Görüşe bu hususlar şu şekilde somutlaştırılmıştır:

<sup>74</sup> UYAP Bilgi Bankası. <http://emsal.danistay.uyap.gov.tr/Veri-BankasiIstemciWeb/>, son erişim: 03.07.2015.

<sup>75</sup> UYAP Bilgi Bankası. <http://emsal.danistay.uyap.gov.tr/Veri-BankasiIstemciWeb/>, son erişim: 04.07.2015.

“...Gerçekten, söz konusu kanunun 29. maddesinde yer alan "Gerektiği takdirde" deyimini ve 32. maddesinin son fıkrasındaki "genel olarak herhangi bir saha, imar ve yol istikamet planı esaslarına, bulunduğu bölgenin şartlarına ve talimatname hükümlerine aykırı maksatlar için kullanılamaz ve üzerine bu maksatlara aykırı yapı yapılamaz" hükmünün muhalif mefhumunun ortaya koyduğu anlam, bu görüşü doğrulamaktadır. Demek ki, özel olarak herhangi bir saha, imar ve yol istikamet planı esaslarına, bulunduğu bölgenin şartlarına aykırı maksatlar için kullanılabilir ve üzerine bu maksatlara aykırı yapı yapılabilecektir. ...Burada sorun, kişinin mülkiyet hakkının korunması ilkesi ile kamu hizmeti gerekleri arasında makul ve adil bir denge tesis etmektedir. Kamulaştırmalarda, imar planlarına bağlılığı kural olarak kabul etmek, öte yandan da istisnai hallerde, özellikle ivedilik arzeden durumlarda, idareye takdir alanı bırakmak ve plan dışı maksatlarla kamulaştırma yapılmasına imkân tanımak anılan dengeyi sağlayabilir, idareye takdir hakkı tanımayan kati görüşün çağdaş idare hukuku ve kamu hizmetinin gerekleri ile bağdaştırılması mümkün değildir...<sup>76</sup>”

Sonuç olarak söz konusu azlık oyunda, kanunun sözü üzerinde akıl yürütme teknikleri ile bir sonuca ulaşıldığı gibi günün koşul ve ihtiyaçları kanunla birlikte değerlendirilerek ve asıl sorunun kişinin temel haklarından olan mülkiyet hakkı ile kamu hizmeti gerekleri arasında makul bir denge sağlanması hususunda olduğu açıklanarak, adil bir denge tesis etmenin önemi vurgulanmıştır. Bu netice bizleri kanunların amaçsal yorum yöntemiyle ele alınarak adaletle uygun bir sonuç oluşturulmaya çalışıldığı sonucuna götürebilecektir.

Amaçsal yorum ile bir anlamda hukuk kuralının, sözel içeriğinin hukukun genel ilkeleri çerçevesinde yorumlanarak uyarlanması, yasa hükmünün içeriğinin hukukun genel ilkeleri yararına yeniden biçimlendirilmesi söz konusudur<sup>77</sup>. Ancak hukuk devleti ilkesi uyarınca, idari düzenlemelerin öngörülebilir olması ve keyfiliğe neden olabilecek uygulamalara yol açılmaması gerekliliği göz önünde bulundurulduğunda; yasada yer alan kuralın yorumlanıp genişletilmesi suretiyle örneğin idari yaptırım ihdas edilmesi ya da geçmişe yürütme yoluyla hukuk güvenliği ilkesini zedeleyecek sonuçlara yol açacak yorumlardan kaçınılması gerekir<sup>78</sup>. Ayrıca yürürlüğe konulan düzenlemelerin, getiriliş amacına uygun biçimde işlerliğinin sağlanması yanında hukuka uygunluk bloku çerçevesinde değerlendirilmesi gerekmektedir<sup>79</sup>.

Danıştay'ın amaçsal yoruma ilişkin yaptığı değerlendirmelere benzer bir yaklaşım Yargıtay kararlarında da yer almıştır. 18.02.2000 tarihli, E. 1997/1, K. 2000/1 sayılı Yargıtay İçtihadı Birleştirme Kurulu kararında amaçsal yorumun sınırı da şu şekilde ayrıntısıyla belirtilmiştir:

“Amaçsal yorum, çağcıl bir yöntemdir. Yasanın yapıldığı andaki değil, uygulandığı andaki yasa koyucunun nesnel amacını gözetilen bir yorumdur. Ancak, bu yorumun sınırını yasanın anlatım çerçevesi çizer. Anlatım içindeki deyişler ve/ya da kavramlar, bu nesnel amaç içinde geniş ya da dar algılanabilir. Ancak, amaçsal yorum bahanesiyle, kesinlikle bu çerçevenin dışına çıkılarak yasal metne anlam verilemez. Bu yapıldığı takdirde, uygulayıcı yasayı örtülü olarak değiştirmiş olur. Kuşkusuz hiçbir yorum aracı ve yöntemi böyle bir keyfiliğe izin veremez.”<sup>80</sup>

<sup>76</sup> Kazancı İçtihat Bilgi Bankası, <http://www.kazanci.com>, son erişim: 05.07.2016.

<sup>77</sup> Erkut, Hukuka Uygunluk Bloku, s.38.

<sup>78</sup> D10D. E. 2007/4030, K. 2010/6813, K.T: 27.9.2010, Kazancı İçtihat Bilgi Bankası, <http://www.kazanci.com>, son erişim: 28.06.2016.

<sup>79</sup> D12D. E. 2015/3691, K. 2015/4698, K.T. 9.9.2015, Kazancı İçtihat Bilgi Bankası, <http://www.kazanci.com>, son erişim: 28.06.2016.

<sup>80</sup> kararara.com. <http://www.kararara.com/yargitay/>, son erişim: 07.08.2015.

## İdare Hukukunda Yorum ve İdari Uyuşmazlıkların Çözümünde ve Yorumlanmasında Hukuk Devleti İlkesinin Yeri ve Önemi

Özetle idari uyuşmazlıkların çözümünde ve sonuçlandırılmasında, yorum gereklidir ve zorunludur. Bu sayede hukuk durağanlaşmaktan kurtularak toplumsal ihtiyaçlara cevap verebilecektir. Ancak, bu faaliyet gerçekleştirilirken yargıcın hukuk kurallarını yorumlayıcı niteliğinden uzaklaşarak kanun koyucu sıfatıyla genel, objektif, soyut ve gayri şahsi kural koyma yoluna başvurmaması ve bu konuma gelmemesi (yorumda kritik çizgi) gerekmektedir<sup>81</sup>.

### 7. GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Kanunların ve dolayısıyla kanun koyucunun, toplum, hukuksal olay ve kavramların süregelmekte oldukları değişime her an uyabilmelerini ve bunları anında algılayarak sonuca kavuşturmalarını beklemek, günümüz dünyasının girift yapısını gözettiğimizde gerçeklikle bağdaşmamaktadır. Hukuk sistemimizde yasama, yürütme ve yargı faaliyetlerinin ayrılığı, hukukun genel bir ilkesidir. Fakat netice bakımından, kişi ve toplum sorunlarının her an ve sadece tek bir kuvvet veya organ tarafından çözümlenmesine programlanmak, doğru bir sonuç yaratmamakta; hatta böyle bir programlanma nedeniyle oluşan sonuçlar, kişilerin ve toplumun adalet ve güven duygularını zedeleyebilmekte, en nihayetinde de devletin işleyişini aksatabilmektedir.

Bu açıdan yargı faaliyetinin üzerine düşen görev, her konuda sınırlı bir bakış açısı ile olaylara yaklaşımdan ziyade kuvvetler ayrılığının sınırlarını aşmayarak, anayasal değer taşıyan hukuk devleti ilkesi ışığı altında önüne gelen uyuşmazlıkları adaletli bir sonuca kavuşturmak. Burada yargıç gerekiyorsa yorum yoluna başvurmadan kaçınmamalıdır. Fakat bu başvurma, tamamen sorumsuz ve “en iyisini kendi bildiği” bir bakış açısıyla şekillenmemelidir. Çünkü böyle bir yaklaşımın ürünü olan sonuçlar; bu defa hem hukuka, hem kuvvetler ayrılığına hem de vicdan ve toplum kabullerine uymayan bir husus olarak akıllarda yer etmekte; ayrıca yasama, yürütme ve yargı yetkisinin dayanağı olan “egemenlik” hakkı ve gücünün yargı tarafından çiğnenmesi sonucunu yaratmaktadır. En önemlisi de hukuk devletinin tanımının, en dar anlamıyla devletin hukukla yönetilmesi olarak düşünüldüğünde, söz edilen durumların, hukukun bizzat kendisinin hukukla bağlı olmayacağı sonucuna götürecektir olmasının en istenmeyen neticeyi oluşturacak olmasıdır. Bu gibi olumsuz durumların yaşanmaması için yargıcın, yorum yöntem, teknik ve hukukun genel ilkelerini gözetmesi ve bunlara bağlı kalması önemlidir. Önüne gelen uyuşmazlıklarda, hukuk kurallarını Anayasa’nın temel ilkelerine uygun düşecek biçimde yorumlanmasının ve bireylerin temel hak ve özgürlüklerini korumasının hukuk devleti ilkesinin bir gereği olduğunu gözetmesi gerekir. Çünkü yüzyılların birikimi sonucu bilimin ve yargı kararlarının şemsiyesi altında oluşan yorum yöntemleri, teknikleri ve hukuk devleti ilkesi gibi genel ilkeler, sadece kendi kısa hayatının tecrübesini taşıyan yargıcın, yanlışa düşmesini engelleyebilecek ve kişilerin hukuki güvenliğini sağlayabilecektir.

Özetle, idari uyuşmazlıkların çözümünde idare yargıcının adalete yönelen hukukun uygulanmasında anayasal değer taşıyan hukuk devleti ilkesinin izini sürmesi gerekir. Diğer bir ifadeyle idari uyuşmazlıkların çözümünde idare yargıcını, hukuk devleti düşüncesini kararlarına yansıtmak suretiyle adalete yönelmek zorundadır. İdari yargıcın vardığı sonucun hukuk devleti ilkesine aykırı bir yapıya sahip olmaması gerekir. Böylece karar verilen hukuksal sonucun, ilgililer nezdinde meşruluğu sağlanabilir.

Unutulmamalıdır ki hukuk bir hesap işi değil, uyuşmazlıkların adil şekilde çözümlenmesine yönelik bir faaliyettir. Bu faaliyeti, hukuk devleti ve adaletin gerekliliklerine uygun olarak yerine getirebilmek için yargıcın içinde yaşadığı dünyaya, değerlere ve en önemlisi de toplumuna uzak olmaması gerekir. Yargıcın edindiği birikimleri öğretici ve içtihatlardaki yöntem, teknik ve unsurlardan faydalanarak sonuçları bakımından değerlendirerek, yoruma

<sup>81</sup> Erkut, Hukuka Uygunluk Bloku, s.35.

ihtiyaç duyan alanlarda kuvvetler ayrılığı sınırını aşmadan uygulaması gerekmektedir. Kanaatimizce ancak bu gibi bir uygulama sonucunda hukuk devletinin gerekleri yargı tarafından yerine getirilmiş olabilecek ve süregelenekte olan “hukuk devleti” serüvenine yargı tarafından bir katkı sağlanabilecektir.

### KAYNAKÇA

- Akul, Abdülkadir, “Hukukun Genel İlkeleri ve Hukukun Gelişimine Etkisi”, EÜHFD, 2003, S. 7.*
- Aktaş, Sururi, “Hukukta Yorum Çabaları”, EUHFD, 2011, C.15, S. 3.*
- Akıymaz, Bahtiyar, Sezginer Murat, Kaya Cemil, Türk İdare Hukuku, 5. Bası, Ankara 2014, Seçkin Yayıncılık.*
- Atay, Ender Ethem, İdare Hukuku, Ankara 2014, 4.Bası, Turhan Kitabevi.*
- Bakır, Çağlar, Anayasa Bilimi ( Bir Çalışma Taslağı), İstanbul 1989, Sanat Kitabevi.*
- Bakır, Çağlar, “Anayasa Yargısında Yorum Problemi, Karşılaştırmalı Analizin Katkıları, İHİD, 1984, C. 5, S.1-3.*
- Bastiat, Frederic, Hukuk (Law), Çev. Yıldırım Arslan, İstanbul 2005, Liberte Yayınevi.*
- Bereket, Zuhal, Hukukun Genel İlkeleri ve Danıştay, Ankara 1996, Yetkin Yayınları.*
- Çağlar, Selda, Hukuk Devletinin Hukuki Belirlilik Üzerinden Değerlendirilmesi. İstanbul 2013, Beta Yayınları.*
- Çeçen, Anıl, Adalet Kavramı, Ankara 2003, Turhan Kitabevi.*
- Edis, Seyfullah, Medeni Hukuka Giriş ve Başlangıç Hükümleri, Ankara 1997, Ankara Üniversitesi Basımevi.*
- Erkut, Celal, Hukuka Uygunluk Bloku (İdare Hukukunda Hukukun Genel Prensipleri Teorisi), İstanbul 1996, Kavram Yayınları.*
- Gözler, Kemal, Hukuka Giriş, Bursa 2014, Ekin Basın Yayın Dağıtım.*
- Gözübüyük, Şeref (2005). Hukuka Giriş ve Hukukun Temel Kavramları. Ankara 2005, Turhan Kitabevi.*
- Gözübüyük, Şeref, Anayasa Hukuku, Ankara 2003, 11. Bası, Turhan Kitabevi.*
- Günday, Metin, İdare Hukuku, Ankara 2003, İmaj Yayıncılık*
- Gürbüz, Ahmet, Hukuk ve Meşruluk (Meşru Hukukun Temel Unsurları) İstanbul 2013, 3. Bası, Beta Yayınları.*
- Güriz, Adnan, Hukuk Başlangıcı, Ankara 2005, Siyasal Kitabevi.*
- Hatemi, Hüseyin, Hukuk Devleti Öğretisi, İstanbul 1989, İşaret Yayınları.*
- Hatemi, Hüseyin, “Hukukun Üstünlüğü”, İslami Araştırmalar Dergisi, 2001, C.14, S. 2.*
- Işıқтаç, Yasemin, Hukuk Yazıları. Ankara 2004, Yetkin Yayınevi.*
- Işıқтаç, Yasemin, Sevtap Metin, Hukuk Metodolojisi, İstanbul2010, Filiz Kitabevi.*
- İmre, Zahit, Medeni Hukuka Giriş, İstanbul 1980, İstanbul Üniversitesi Yayınları.*
- Kaboğlu, İbrahim, “Hukukun Genel İlkeleri ve Anayasa Yargısı Özgürlükler Hukuku Açısından Bir Yaklaşım”, Anayasa Yargısı Dergisi, 1991, C.8.*
- Kaboğlu, İbrahim, “Türkiye’de Hukuk Devletinin Gelişimi”, İnsan Hakları Yıllığı, 1990, C.1, S. 12.*
- Karayalçın, Yaşar, Aynur Yongalık, Hukukta Öğretim-Kaynaklar-Metod Problem Çözme, Ankara 2008, Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü Yayınları.*
- Kuluçlu, Erdal, Türk Hukuk Sisteminde Normlar Hiyerarşisi ve Sayıştay Denetimine Etkileri, Sayıştay Dergisi, S.71.*
- Küçük, Adnan, “Hukuk Devleti Kavramı ve Anayasa Mahkemesi Kararlarında Hukuk Devleti”. Şu Kitapta: Editör Ali Rıza Çoban, Bilal Canatan, Adnan Küçük. Hukuk Devleti Hukuki Bir İlke Siyasi Bir İdeal, Ankara 2008, Adres Yayınları.*



**İdare Hukukunda Yorum ve İdari Uyuşmazlıkların Çözümünde ve Yorumlanmasında Hukuk Devleti İlkesinin Yeri ve Önemi**

*Metin, Yüksel, Anayasa'nın Yorumlanması, Ankara 2008, Asil Yayıncılık.*

*Oğuzman, Kemal, Nami Barlas, Medeni Hukuk- Giriş, Kaynaklar, Temel Kavramlar, İstanbul 2008, Vedat Kitapçılık.*

*Oytan, Muammer, "İdari Yargıda Hukukun Genel İlkeleri", Şu Kitapta: Editör Yekta Güngör Özden, Atatürk ve Hukuk, Ankara 1981, Anayasa Mahkemesi Yayınları.*

*Öder, Bertil Emrah, Anayasa Yargısında Yorum Yöntemleri. İstanbul 2010, Beta Yayınları.*

*Özbudun, Ergun, Türk Anayasa Hukuku, Ankara 2005, Yetkin Yayınları.*

*Sözer, Ali Nazım, Hukukta Yöntembilim, İstanbul 2013, Beta Yayınları.*

*Uzun, Ertuğrul, Akıl Tutkunu Hukuk, İstanbul 2010, XII Levha Yayınları.*

